

ІНСТРУМЕНТАЛІЗМ ДЖ. ДЬЮЇ ЯК «РЕКОНСТРУКЦІЯ» ФІЛОСОФІЇ ПРАГМАТИЗМА

Кравцова Н. Г.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теоретико-правових дисциплін

Полтавського юридичного інституту

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Полтава, Україна

Прискорене формування індустріального суспільства в США в останні десятиріччя XIX – на початку XX століття супроводжувалося кризовими суспільними явищами: корупцією, насиллям, крайніми виявами індивідуалізму, поляризацією населення країни. Процеси становлення «вільного ринку» спричинили деформацію традиційних соціальних інститутів, які сформувалися в аграрний період розвитку США і ґрунтувалися на засадах протестантської етики. Отже, американське суспільство тієї доби відчувало гостру потребу у філософському осмисленні радикальних змін, що відбувалися в країні, у визначенні нових аксіологічних орієнтирів, адекватних індустріальному етапу історичного розвитку США.

Задля конкретної розробки філософськи обґрунтованих, демократичних за своєю сутністю, напрямів розвитку американського суспільства тог періоду при Гарвардському університеті у 1870 році був створений Метафізичний клуб. У його складі працювали відомі американські філософи, історики, математики, теологи, У. Джеймс, Фр. Еббот, Ч.С. Пірс, Ч. Райт, Дж. Ройс, та інші. Саме у Метафізичному клубі були вперше сформульовані ідеї нового філософського напрямку – прагматизму, який став найвагомим внеском США у філософію Заходу, теоретичним виявом специфіки американського менталітету. Етимологічне слово «прагматизм» походить від грецького «*pragma*» – «діло, дія, справа». У ретроспективі, цей термін є результатом трансформації вислову «прагматична віра», використаного І. Кантом у «Критиці чистого розуму». Згідно німецького філософа, коли певна ситуація спонукає індивіда до дії, але не всі аспекти цієї ситуації зрозумілі відомі, йому доводиться висловлювати певні припущення і покладатися на те, що дія, яка базується на цьому припущенні, приведе індивіда до мети. Саме цю віру, необхідну для дії, яку, однак, неможливо обґрунтувати знаннями, І. Кант і називав «прагматичною вірою».

Провідні ідеї прагматизму були викладені у працях визнаних лідерів Метафізичного клубу Чарльза Сандерса Пірса «Як зробити наші ідеї

ясними» (1877 р.) та Уільяма Джеймса «Прагматизм» (1890 р.). На противагу більшості традиційних філософських систем, у яких істина вважається статичною і кінцевою, солотною і вічною, у прагматизмі істинність будь-яких ідей, концептів, навіть законів науки та релігійних канонів завжди відносна і може бути істинною лише на певній стадії пізнання. У прагматизмі критерієм істинності теорій, понять, ідей є корисність, «працездатність» та практичні наслідки їхнього застосування. Якщо певна теорія дієва і веде до успіху, то вона істинна; тобт істинність і корисність ідей у прагматизмі отожднюються.

Ідеологи прагматизму відкинули традиційне ще з античної доби сприйняття філософії як розмірковування про першоджерела буття та пізнання. Американські філософи прагнули перетворити прагматизм на дієвий метод вирішення життєвих проблем, програму дій у конфліктних ситуаціях, які постійн виникають у суспільстві, що динамічн трансформується. Центральною категорією прагматизму є «досвід» (experience), який розглядається широко: і як пізнавальні зусилля індивіда у ході вирішення проблемних ситуацій, і як самі об'єкти пізнання. Саме досвід є джерелом усіх знань людини, він – інформаційний «капітал» особистості, «величезний фонд соціальної спадкоємності» [3, с. 219].

Без перебільшення можна стверджувати, що на зламі ХІХ – ХХ століть філософія прагматизму допомогла американцям примиритися з реаліями динамічного індустріального суспільства і знайти у ньому своє місце. Завдяки зосередженості на практичних наслідках будь-яких ідей, теорій, концепцій прагматизм став методом залагодження традиційних метафізичних суперечок і теоретичних дискусій, що виявилось в повороті від вузьк фахових проблем до загальнолюдських і потреб окремої людини.

Як бачимо, провідні ідеї прагматизму були сформульовані Ч.С. Пірсом та У. Джеймсом у сімдесяті роки ХІХ століття. Однак, безпрецедентна динаміка суспільних процесів, що відбувалися у США наприкінці ХІХ століття (зростаючі кризові явища в економіці, соціальна напруга, нестільність, невизначеність майбутнього тощо) вимагала оновлення, більш сучасного осмислення філософії прагматизму.

Теоретиком, який здійснив, за його власними словами, «реконструкцію у філософії» [2, с. 19], став Джон Дьюї (1859-1952) – видатний американський філософ, педагог і мислитель. Оновлений ідеями Дж. Дьюї прагматизм отримав назву «інструменталізм». Інструменталізм, писав Дж. Дьюї, це філософія, яка «... відмовиться від своєї, певною мірою, безплідної монополії на спілкування з вищою та солотною реальністю і відшкодує це тим, що буде висвітлювати моральні сили, які рухають людств і сприяти прагненню людей до досягнення більш впорядкованого і розумного щастя» [2, с. 20]. Головним покликанням реконструйованої філософії Дж. Дьюї вважав,

по-перше, виявлення й інтерпретацію конфліктних життєвих ситуацій, а по-друге, перетворення її, по можливості, в орган вирішення попередження цих конфліктів. Таким чином, Дж. Дьюї вважав інструменталізм засобом відновлення, продовження та зєзпечення тяглості соціального життя; методом морального і політичного діагнозу та прогнозу.

Згідн з Дж. Дьюї, усі логічні поняття, ідеї, закони науки, теорії є «інструментами», «зряддями», «ключами до ситуації», «планами дій». Теоретичні конструкти вбачаються зряддями для зміни дійсності, опанування ситуації. Як і в прагматизмі, головною категорією інструменталізму є досвід, у якому суб'єкт та об'єкт з'єднуються, «координуються». Унікальність і непередбачуваність життєвих ситуацій обумовлюють сут відносну користь від будь-яких узагальнень та теоретизувань, наголошував Дж. Дьюї. Саме тому кожній людині необхідно розробити індивідуальну теорію та інструментарій дослідження навколишнього світу, адже лише у процесі подолання перешкодо людина накопичує власний досвід вирішення проблем.

Отже, процес нуття знань через активну діяльність, життєвий досвід, філософ називає освітою. Принципов новаторським є твердження Дж. Дьюї про те, що всю філософію слідо вважати загальною теорією освіти, оскільки вона вивчає методи нуття людиною розумного та емоційного ставлення до природи та інших людей [1, с. 123]. У контексті прагматизму будь-яка філософська теорія, яка прагне бути життєздатною, має безпосереднь впливати на процеси освіти і виховання, сприяти гармонізації суспільних взаємин. Безперечно, що філософські ідеї не можуть розв'язати всі проблеми, оскільки філософія не універсальна наука, однак, виходячи з її основоположного покликання розкривати сутність, природу того, що відбувається, значення філософських уявлень, особлив у переламні, кризові моменти – принципове.

Дж. Дьюї Для Дж. Дьюї людське буття є втіленням експериментального методу: досвід індивіду складається з низки його експериментів з життям, що передбачає і вимагає опанування методами наукового дослідження у широкому розумінні цього слова. Проблеми демократії теж розглядалися Дж. Дьюї інструментально, тобт як політичне втілення емпіричного методу, як спосіб життя, який уможливорює максимальну самореалізацію індивіду у межах норм, визначених суспільством, на користь цього суспільства. Дж. Дьюї вважав, що для відродження демократії необхідно відродити колективне суспільне життя, а це, у свою чергу, залежал від створення нових соціальних інститутів, а особлив шкіл, які могли б підготувати громадян до ефективної діяльності в тогочасних соціально-економічних умовах. Але бул очевидно, що традиційна схоластична «школа слухання», що міцн ґрунтувалася на засадах гербартианства, була неспроможна зєзпечити

виконання нових масштабних завдань, які постали передо американською освітою в останні десятиріччя XIX – на початку XX століття. Новий соціальний запит освіти США тог часу потребував докорінного реформування традиційної шкільної практики, спричинив масштабні педагогічні пошуки і створення нових типів шкіл. Принагідн зазначимо, що інструментом генерації й експериментальної перевірки філософських і педагогічних ідей Дж. Дьюї стала створена ним у 1896 р. початкова школа-лораторія кафедри педагогіки Чиказького університету. Саме глибоке теоретико-методологічне обґрунтування педагогічного процесу цього закладу на засадах інструменталістської версії філософії прагматизму зезпечил школі Дж. Дьюї провідне місце з-поміж інших нетрадиційних закладів освіти США тог періоду, зробил її феноменом інтернаціонального масштабу.

Література:

1. Радіонова І. О. Сучасна американська філософія освіти та виховання: тематичні поля та парадигмально-концептуальні побудови. Харків: ХДПУ. 2000. 206 с.
2. Dewey J. Reconstruction in philosophy. NY: H. Holt, 1920. 194 p.
3. Smith J.S. The spirit of American philosophy. NY: Prometheus Books, 1983. 272 p.

АКТУАЛЬНІСТЬ АКсіОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Красовська О. О.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

В умовах інтеграції України у світовий освітній простір та постійного вдосконалення національної системи вищої освіти значна увага науковців і педагогів-практиків надається проблемі формування професійної компетентності майбутнього вчителя. Особливої актуальності набуває проблема підготовки вчителів початкової школи, адже професійно-педагогічні якості, знання, вміння, що формуються в умовах навчання